

УДК 338.12:631.115.8-057.57(477)

О. О. Клокар

Білоцерківський національний аграрний університет, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ

Проаналізовано основні проблеми ефективного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні. Акцентовано увагу на відсутності знань і навичок у селян щодо організації фінансово-господарської діяльності вищенаведених структур.

Ключові слова: сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, фахівці кооперативного профілю, аграрний сектор економіки, сільські території, приватний власник.

Проанализированы основные проблемы эффективного развития сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов в Украине. Акцентируется внимание на отсутствии знаний и навыков у крестьян относительно организации финансово-хозяйственной деятельности указанных структур.

Ключевые слова: сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, специалисты кооперативного профиля, аграрный сектор экономики, сельские территории, частный собственник.

The paper analyzes the basic problems of effective development of agricultural attendant cooperative stores in Ukraine. An emphasis is made on the absence of general knowledge and skills within the farmers' community in respect of organizing financial and economic activity of the above-mentioned institutions.

Keywords: agricultural attendant cooperative store, specialists of co-operative specialization, agricultural sector of economy, rural territories, private owner.

Становлення соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні, забезпечення високого рівня зайнятості населення, підвищення його добробуту можливі за умови ефективності розвитку насамперед сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Для вирішення цієї проблеми державними структурами прийняті комплексні нормативно-правові документи щодо регулювання діяльності кооперативів в аграрному секторі економіки, зокрема Господарський, Податковий, Земельний та Цивільний кодекси України, Закони України «Про кооперацію» й «Про сільськогосподарську кооперацію» тощо.

Проте якість розвитку сільськогосподарських кооперативів є низькою. Так, їх кількість за останні п'ять років не прогнозовано змінюється (збільшується або зменшується) більш ніж на 100 одиниць щорічно та становить лише 2 % від загальної кількості господарюючих суб'єктів в аграрному секторі економіки [3, с. 10; 4, с. 8; 9, с. 25; 10, с. 10; 11, с. 5; 12, с. 50; 13, с. 22]. Така ситуація дестабілізує соціально-економічний розвиток сільських територій та погіршує якість трудового життя аграріїв у цілому, тому актуальним питанням розвитку аграрного сектору економіки в сучасних умовах є ефективний розвиток сільськогосподарських кооперативів.

Досліджували окреслену проблему такі науковці, як В. Бабаєв, С. Бабенко, Я. Гаєцька-Колотило, В. Зіновчук, В. Семчик, А. Пантелеймоненко та ін. [1; 2; 5–8]. Учені сформуливали основні засади функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, проте заходи щодо забезпечення ефективного розвитку вказаних структур висвітлено ними не достатньо.

Головною метою нашого дослідження є пошук шляхів забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні. Для реалізації мети сформульовані такі завдання: розкрити економічну сутність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; виділити й проаналізувати основні проблеми ефективного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та запропонувати шляхи їх розв'язання.

З'ясовано, у результаті аналізу, що сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – кооператив, що утворюють шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб – виробників сільськогосподарської продукції – для організації обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів [11, с. 3].

Такий підхід до визначення дозволяє виділити основні проблеми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в аграрному секторі економіки, взаємопов'язані між собою (рис. 1).

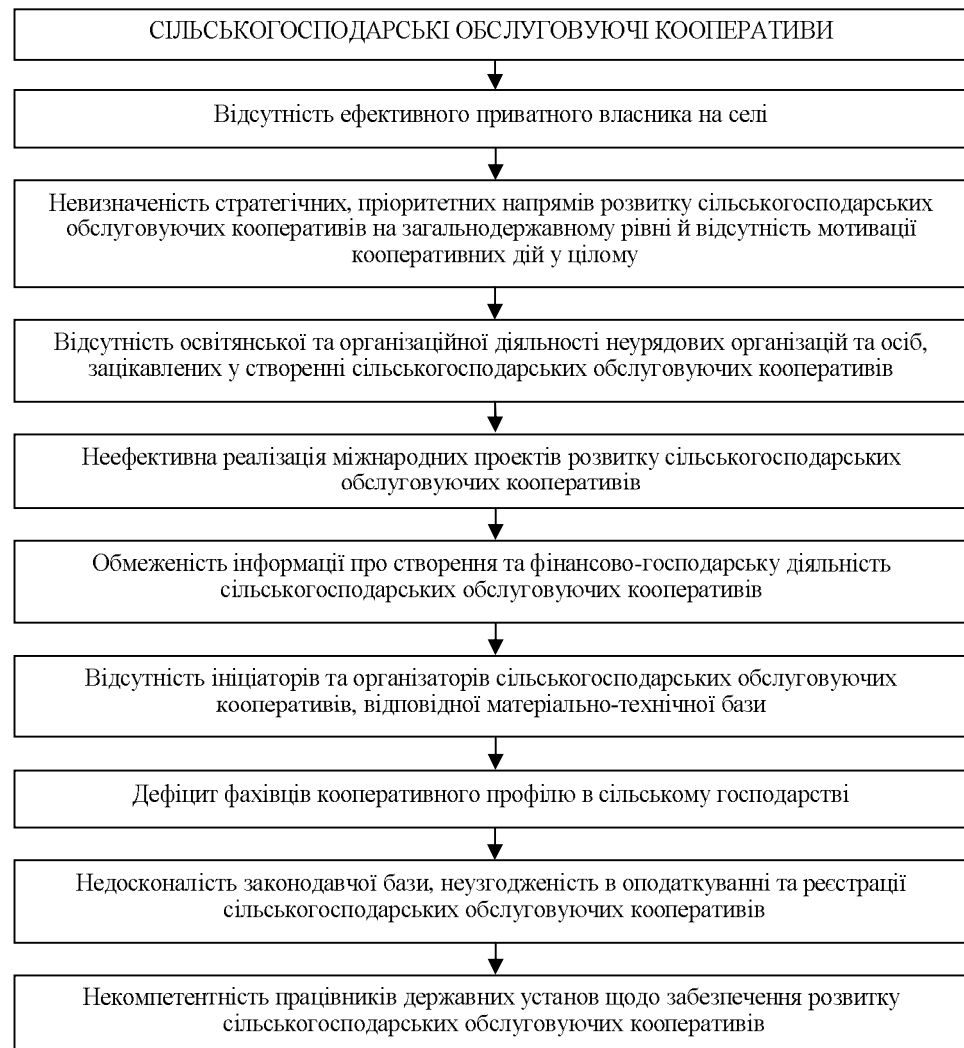

Рис. 1. Проблеми забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні (джерело: автор адаптував підхід Я. Гаєцької-Колотило [2, с. 7])

Отже, основними проблемами ефективного розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні є:

- відсутність ефективного приватного власника на селі;
- невизначеність стратегічних, пріоритетних напрямів розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на загальнодержавному рівні й відсутність мотивації кооперативних дій;
- неефективна реалізація міжнародних проектів розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів тощо.

Через відсутність статистичної інформації про різні аспекти першої проблеми нами в 2013 р. було проведено соціологічне обстеження 320 респондентів сільської місцевості Київщини (Білоцерківський, Володарський, Кагарлицький, Сквирський район) тощо за допомогою розробленої автором статті анкети. Вона передбачала варіанти відповідей (на вибір респондентів) щодо основних показників оцінки ефективного приватного власника на селі. Для досягнення репрезентативності вибірки було визначено дві групи респондентів: керівники сільськогосподарських підприємств – 50 %, голови сільських рад – 50 % (табл. 1).

Між уподобаннями керівників сільськогосподарських підприємств і головами сільських рад щодо основних показників оцінки ефективного приватного власника в селах Київської області склався диспаритет. Так, більшість голів сільських рад сконцентрована на ефективності наповнення бюджетів усіх рівнів; забезпеченні зайнятості сільського населення; своєчасності та повноті виплати коштів пайовикам, найманим працівникам; благодійній допомозі в розвитку соціальної інфраструктури села (понад 50 % від загальної кількості відповідей респондентів за кожним наведеним показником).

Керівники сільськогосподарських підприємств надали перевагу лише показникам, що стосуються розвитку трудових ресурсів сільських територій (понад 60 % від загальної кількості опитаних надали перевагу кожному з показників). Разом із тим ефективно та своєчасне наповнення бюджетів усіх рівнів і витрачання коштів на розвиток соціальної інфраструктури села не є для них пріоритетними (не більше 30 % від загальної кількості відповідей респондентів за кожним з описаних показників).

Таблиця 1

Основні показники оцінки ефективного приватного власника в селах Київської області, 2013 р., % до загального числа відповідей

Показники	Керівники	Голови сільрад	У середньому в умовах	
			існуючих	сприятливих
Обсяг та своєчасність сплати приватним власником податків і зборів до бюджетів усіх рівнів	10	50	30	40
Кількість і структура зайнятого в приватного власника населення	60	100	80	100
Обсяг, своєчасність і структура виплати пайових внесків пайовикам	70	100	85	100
Обсяг, своєчасність і структура виплати заробітної плати найманим працівникам	70	100	85	100
Обсяг та структура благодійних внесків на розвиток інфраструктури села	30	70	50	80

Джерело: авторська розробка.

Уважаємо, що різні критерії оцінки ефективного приватного власника на селі свідчать про диспаритет їхніх інтересів. Так, керівники сільськогосподарських підприємств готові повністю підтримати всі заходи щодо формування та використання бюджетних асигнувань лише за наявності сприятливих для них умов розвитку аграрного сектору економіки та держави в цілому (від 40 % опитаних надали перевагу за кожним з наведених показників).

Крім цього, вагомими проблемами ефективного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, які повинні бути вирішені, є:

- відсутність освітньої та організаційної діяльності неурядових організацій та осіб, зацікавлених у створенні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- обмеженість інформації про створення та фінансово-господарську діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- відсутність ініціаторів та організаторів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, відповідної матеріально-технічної бази;
- дефіцит фахівців кооперативного профілю в сільському господарстві;
- недосконалість законодавчої бази, неузгодженість в оподаткуванні та реєстрації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- некомпетентність працівників державних установ щодо забезпечення розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів тощо.

На наш погляд, рішення наведених проблем можливе лише за умови розробки та ефективної реалізації Державної цільової програми розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні. Вона повинна базуватися на таких позиціях:

- широка пропаганда в засобах масової інформації сільськогосподарської кооперації як одного з видів зайнятості для різних соціально-вікових груп населення (роз'яснення експертами на загальнодержавному та регіональному рівнях переваг, недоліків і перспектив розвитку щодо напряму фінансово-господарської діяльності);
- формування стратегії розвитку сільськогосподарської кооперації, і обслуговуючої зокрема, на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях;
- залучення вищих навчальних закладів аграрного профілю до підготовки фахівців зі створення та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- залучення міжнародних фінансово-кредитних і неприбуткових установ до розробки та реалізації спільних проектів розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в аграрному секторі економіки;
- розвиток дорадчих і консультативних служб щодо відкриття та основних засад функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- пошук і стимулювання створення ініціативних груп щодо організації фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, сприяння забезпеченню їх необхідною матеріально-технічною базою;
- залучення фахівців кооперативного профілю до аграрного сектору економіки та їх матеріальне стимулювання;
- вироблення єдиного та оптимального законодавства щодо реєстрації, функціонування та оподаткування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

– призначення компетентних фахівців державних установ, які відповідати-муть за розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації на всіх рівнях тощо.

Уважаємо, що визначальною складовою вказаної програми повинно бути кадрове забезпечення. Так, нами попередньо було визначено сукупність основних рис і характеристик, які відображають різні професійні та соціально-психологічні лідерські риси селян-ініціаторів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. До них належить стать, вік, стан здоров'я, сімейний стан і склад сім'ї, освіта, професійно-кваліфікаційний рівень, досвід роботи, умови та оплата праці, володіння навичками роботи з ПК, відповідальність та ін.

Наведені складові були включені до анкети соціологічного обстеження з метою виявлення ініціаторів сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі економіки. Респондентам було запропоновано оцінити кожен із вказаних рис, виходячи з її важливості, і виразити це в бальній оцінці в діапазоні від 1 (мінімум) до 50 (максимум) балів.

На підставі аналізу відповідей респондентів дано кількісну (бальну) оцінку вказаним вище рисам та характеристикам, які на сьогодні визначають у сільському господарстві ініціативність до розвитку сільськогосподарської кооперації різних категорій сільського населення (табл. 2).

Дані табл. 2 свідчать, що результати соціологічної оцінки різними категоріями сільського населення Київської області лідерських рис і характеристик селян-ініціаторів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів істотно різняться. Більшість керівників висунули достатньо високі вимоги щодо якісних параметрів селян-ініціаторів та їхньої трудової діяльності, зокрема стосовно статі, віку, професійно-кваліфікаційного рівня, досвіду роботи, відповідальності, освіти. Про це свідчить високий середній бал – 40,5 і рівень відповідності всім максимально можливим параметрам – 81 %.

Таблиця 2

Оцінка основних лідерських рис і характеристик селян-ініціаторів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів різними категоріями сільського населення Київської області, 2013 р., бали

Риси, характеристики	Керівники	Голови сільрад	У середньому
Вимоги до умов та оплати праці	20	50	35
Освіта	35	35	35
Професійно-кваліфікаційний рівень	50	45	48
Досвід роботи	50	50	50
Стать	50	35	43
Вік	50	40	45
Відповідальність	50	45	48
Відсутність шкідливих звичок	50	50	50
Володіння навичками роботи з ПК	35	30	33
Стан здоров'я	35	40	38
Сімейний стан, склад сім'ї	20	45	33
Середній бал риси, характеристики	40,5	42,3	41,6
Відповідність усім максимально можливим параметрам, %	81,0	84,6	83,2

Джерело: авторська розробка.

Більш детальне ознайомлення з вимогами керівників дозволило встановити бажаний, з їхньої точки зору, «портрет» найкращого претендента на очолення

ініціативної групи щодо створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу. Так, це має бути чоловік віком 25–35 років, із професією та кваліфікацією, яка відповідає специфіці цієї діяльності, зі стажем керівної роботи в аграрному секторі економіки (бажано в кооперативі) не менше 3 років, що має почуття відповідальності за доручену справу і не має згубних звичок (алкоголізм, наркоманія, паління). Саме ці якості набрали максимальну кількість балів.

Крім цього, керівники господарств хотіли б, щоб претендент мав відповідну освіту і володів навичками роботи на комп'ютері. Допустимим є середній рівень здоров'я, і практично не впливають на працевлаштування сімейний стан та вимоги до умов праці і заробітку. Разом із тим вимоги голів сільрад до оцінки лідерських рис і характеристик селян-ініціаторів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дещо нижчі, хоча середній бал майже однаковий із керівниками (42,3). Така ситуація, на нашу думку, свідчить про необхідність залучення до розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації молодих і висококваліфікованих кадрів.

Висновки.

У результаті аналізу проблем ефективного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні встановлено, що ця категорія передбачає утворення кооперативу через об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, які здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції для забезпечення обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів такого кооперативу під час їхньої фінансово-господарської діяльності та на захист економічних інтересів цих членів.

Такий підхід до трактування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дозволяє виділити основні проблеми їхнього ефективного розвитку, зокрема відсутність стратегічних і пріоритетних напрямів розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на макrorівні й незацікавленість аграріїв у кооперації в цілому; незабезпеченість освітньої та організаційної діяльності приватних структур і суб'єктів, зацікавлених у створенні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; відсутність ефективних міжнародних проектів розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; відсутність прозорості та чіткої інформації про створення та функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів тощо.

Крім цього, ефективний розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів можливий виключно за умови розробки та реалізації відповідної Державної цільової програми, яка повинна базуватися на таких позиціях: популяризація обслуговуючої кооперації на селі за всіма напрямками виробництва товарів і надання послуг; визначення основних засад стратегії розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації на макро- та мікрорівнях; залучення закладів освіти аграрного профілю до підготовки фахівців з сільськогосподарської обслуговуючої кооперації; залучення молодих ініціативних і професійних фахівців до організації діяльності кооперативів на селі тощо.

Уважаємо, що результати дослідження забезпечать розробку ефективних заходів розвитку різних напрямів фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та її своєчасну диверсифікацію з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників.

Бібліографічні посилання

1. **Бабасв В. Ю.** Державне регулювання розвитку обслуговуючої кооперації в аграрній сфері: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 25.00.02 / В. Ю. Бабасв. – Х., 2007. – 19 с.
2. **Гасцька-Колотило Я. З.** Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Я. З. Гасцька-Колотило. – К., 2003. – 18 с.
3. Господарський кодекс України: за станом на 22 груд. 2010 р. / Верховна Рада України. – К. : Парламентське вид-во, 2010. – 564 с.
4. Земельний кодекс України: за станом на 7 лип. 2011 р. / Верховна Рада України. – К. : Парламентське вид-во, 2011. – 318 с.
5. **Зіновчук В. В.** Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США / В. В. Зіновчук. – [2-е вид., доп. і перероб.] – К. : Логос, 1996. – 224 с.
6. Історія кооперативного руху / [С. Г. Бабенко та ін.]. – Львів : Ін-т українознавства НАН України, 1995. – 412 с.
7. Кооперативне право: підруч. / [за ред. чл.-кор. НАН України В. І. Семчика]. – К. : Ін-Юре, 1998. – 336 с.
8. **Пантелеймоненко А. О.** Становлення і розвиток кооперативних організацій аграрного сектору України (друга половина XIX – початок XXI ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.01 / А. О. Пантелеймоненко. – К., 2009. – 54 с.
9. Податковий кодекс України: за станом на 23 груд. 2010 р. / Верховна Рада України. – К. : Парламентське вид-во, 2010. – 544 с.
10. Про кооперацію : Закон України: за станом на 04.07.2013 р. / Верховна Рада України. – К. : Парламентське вид-во, 2013. – 413 с.
11. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України за станом на 20.11.2012 р. / Верховна Рада України. – К. : Парламентське вид-во, 2012. – 261 с.
12. Сільське господарство України 2012 : Статистичний збірник – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 402 с.
13. Цивільний кодекс України: за станом на 21 лют. 2012 р. / Верховна Рада України. – К. : Парламентське вид-во, 2012. – 53 с.

Надійшла до редколегії 04.02.2014